

РЦІГС(2=Ук)
К Е67

Г. ЕПІК

РАДІОАМАТОР

БІБЛІОТЕКА ГАЗЕТИ „ПРОЛЕТАРСЬКА ПРАВДА“

КОРОТКИЙ ПАСПОРТ КНИГИ

Шифр РКШБ(2-Ч); Е 67 інв. № 26255-96

Автор Енік Г.

Назва Радіоаматор: Основи
відачи.

Місце, рік видання К., 1930.

Кіл-ть стор. 61, [1] с.

-||- окр. листів

-||- ілюстрацій

-||- карт

-||- схем

Том _____ частина _____ вип _____

Конволют _____

Примітка: 14.Х.2002, МІСІЯ -

A 530964

Г. ЕПІК

РАДІОАМАТОР

ОПОВІДАННЯ

26255964

Державна орден Трудового
Червоного Пряжки

Республіканська бібліотека
УРСР

БІБЛІОТЕКА ГАЗЕТИ
„ПРОЛЕТАРСЬКА ПРАВДА“
КИЇВ — 1930

Бібліографічний опис цього видання
відібрано в „Літопису Українського
Друку”, „Народовому реєстру”
та інших посажчинах Української
Книжкової Палати.

Київський Скарліт № 2468.
Трест „Київ-Друк”,
6-та друк., вул. Леніна, 19
Зам. 405 — 33.000 — 1929 р.
Арк. 2.

I

Із послужного списку Степана Івановича Курочки в Хоролі та в столиці.

Як не як, а Степан Іванович Курочка людина виняткова! Ніхто на весь Хорол не міг закинути йому чогось в його недисциплінованості чи непринципіальноті! Ніхто не міг обвинувати його в легкодухості, невірній орієнтації чи нерозсудливості.

Ще ні одного разу за все своє сорокалітнє життя Степан Іванович не зводився з ліжка раніш чверть на дев'яту ранку й не лягав спати пізніш десятої вечора. Ні тоді, коли над містом часто рвалася шрапнель, а в громадських ї дальнях годували виключно шрапнеллю, ні навіть тоді, коли, задовольняючи трудові прагнення службовців, держава підтримувала городні кампанії й видавала розпорядження починати працю в установах з сьомої години ранку.

— Ніщо не може зруйнувати порядку,—говорив колись Степан Іванович, щоранку збираючись до канцелярії повітового земства.— Ніхто не має права порушити встановленого регламенту,—твердив він пізніш, натрушуючи рудяву, з старої халяви, теку повітпродкомів-

ськими відомостями.—Порядок, головне порядок,—бо він є початок усього,—часто повто-рював Курочка тепер, і щоранку, рівно о пів до дев'ятої, ішов вузькими й суворими в своєму кам'яному одязі вулицями не дуже старого міста до книгозбірні технікуму, де він уже ось два роки працював на посаді завіда-теля.

Те, що Степан Іванович від канцелярійного службовця повітового земства потрапив на начальника підвідділу розподілу індивідуальних пайків повітпродкуму, а з ліквідацією останнього на завідателя п'ятнадцятисячнотомної книгозбірні колишньої семінарії, не повинно дивувати нікого. Революція застала Степана Івановича тоді, коли він мав за спиною лише тридцять років, молоду дружину Глафирю Полікарповну, заячу вдачу і принципово позапартійну орієнтацію. І хоч останнє з переко-нань не зовсім гармонувало з його філософ-ською системою, проте досить було відвідати хоч одні з тих безчисленних загальних зборів службовців, де Степан Іванович завжди рішуче й без найменшого компромісу виступав, щоб переконатися не тільки в його лояльності, а й навіть більше... Ще лорд Керзон пам'ятав га-рячий протест Степана Івановича, про Остіна Чемберлена Курочка слова не міг вислухати без огню зненависті в очах, проти Пілсудсь-кого Курочка протестував, зрадниківі Чан-Кай-Ші загрожував гільотиною, не боячись

про наслідки, виступав проти всіх опозицій, передплачував усі позики, ні одного засідання місцевому не пропустив, ні одних загальних зборів. Не було ще випадку, щоб Степан Іванович прогавив свого начальника без низького укліну, щоб Курочка не відчинив йому дверей і щоб, одчинивши їх, пропустив когось раніше, ніж поважно проходив за начальником сам.

А ще Степан Іванович любив театр і українську поезію.—Шевченкових «Тополю» й «Катерину» наїзуть, як молитву, знаю,—хвалився він. І як до міста приїздила трупа Саксаганського, виставляючи «Як ковбаса та чарка...», Степан Іванович захоплено готувався до урочистої зустрічі й уже неодмінно купував квитка не дешевше, як у третьому ряді партеру. Але забути й не згадати про те, що й в українській літературі Курочка не був консерватором, що він не зупинився на Шевченкові, а пішов куди далі—було б просто злочином. Степан Іванович знав і сучасну, «революційну», як він казав, літературу й особливо кохався у віршах одного поета, прізвище якого Степан Іванович забував, про якого зовсім справедливо сказано пролетарською критикою, що революція одбилася в його поезіях у таких сірих, нудних тонах, що не можна її й пізнати...

Степан Іванович, розуміється, не міг годитися з такими безжалісними висновками. Він

пристрасно любив поетові поезії, захищав їх де тільки міг, і не минало дня, щоб Степан Іванович, згадуючи минуле, не прочитав автобіографічних зізнань поетових про його участь у революції:

Вдвох їхали: я по квітки,
А він збирати продподаток.

— Як про мене! — думалося тоді Степанові Івановичу...

А тихими вечорами, коли до нього в кімнату приходив кіт, коли Курочка лагодився вже спати, він часто любив прооказувати най-емоціональніший вірш свого улюбленого поета — «Чорний кіт». Було сяде на ліжку, ноги спустить у глибокі калоші, на коліна посадить кота і, стиха погладжуючи його товсту спину, лірично викаже:

Ввійшов до мене в супокійну	Про живу зтагу зграї гав,
Кімнату чорний кіт Нудьги,	Про душі — білосніжні квіти,
Ворожки злої... Ліг і мрійну	До котрих так підійде кров,
Веснянку стиха розпочав:	Про бога диких молитов...

I Степанові Івановичу не можна було зкинути чогось в його нещирості чи крутійстві. Відвертий, безпосередній і лагідний, він не лишав нічого загадкового й був увесь як на долоні.

— Я стою тільки за правду, — відповів Курочка, коли хтось з товаришів запитував про його політичне credo. — За правду стою, за правду, голубчику, — щебетав він дрібно, і від того щебетання теж дрібно стрибала його

руда, аж біла, й витерта, як старий просяний віник, борідка. Вона йшла ніби з-під самого коміра й загадково звисала на крихітні груди свого господаря, хоча в його постаті не було нічого ні загадкового, ні незвичайного. Маленький на зріст, смиренський і улесливий, тихий, як ніч у степу, з маленькими блаклими очима і від природи повороткий, навіть більше—вертлявий, що було зовсім неприродно для його років, Степан Іванович, як уже відзначено, любив слугувати старшим і виконував це завжди з помітним задоволенням. Коли ж слугувати доводилося хоч трохи вищому, ніж начальник канцелярії повітового земства чи завідатель відділу постачання повіт-продкуму, тоді Степан Іванович виконував свою роля з вдячністю, з помітною гордістю, з ентузіазмом.

— Людина народилася й живе, щоб слугувати іншим,—захоплено говорив Степан Іванович.—Щоб коритися й виконувати!—ддавав він. І хоч жоден з філософів ще не ствердив цієї його геніяльної думки, проте Степан Іванович не зрікався свого твердження, щиро доводив його життєвість, і хоч народився він на мятежному півдні, де могутній дух протесту зростає вже під тугим повивачем, проте Курочка був практичною людиною й добре знав, що він не є одинокий.

— Прикидаються,—говорив він м'якеньким тенорком про інших.—Нехай мене кличуть ті

вільнодумці рабом, нехай глузують з моєї принципіяльної позапартійної орієнтації, нехай навіть плюють мені межи очі, але я знаю: це лицемірство й нещирість. Треба бути чесним з собою. Треба знати, хто ми! Я не раб, сотні, тисячі таких, як я—не рabi. Ми люди, ми народжені, щоб слугувати сильнішим... Кожна річ, а тим паче людина, має своє місце, і коли вона кидає його, вона порушує закон, порушує порядок, вона—злочинець,—твердив Курочка.

І ніколи, жодного випадку ніхто не пам'ятав, щоб, обстоюючи свої погляди, Степан Іванович підвищив хоч трохи голос чи схвилювався. Спокійно і впевнено він тоді говорив, спокійно і впевнено рухався. Слухаючи його, не можна було хоч на хвилину віддатися примхливій, нестійкій дамі—почуттям,—приклади холодної, безстрашної логіки, перед якою пасували найгостріші емоції,—давали промови Степана Івановича. Його спокійний погляд, розміreno-ділові рухи, впевнені інтонації, довгі перерви між кожними двома словами і по тому поважна й тверда хода до свого постійного місця, коли він не головував на зборах,—все було у Степана Івановича підкорено лише одному—заліznій логіці. Не даремно ж про нього говорили: коли Степан Іванович промовляє на зборах, він просто надзвичайний. Справді, тоді Курочка ніби переставав бути Курочкою, він вправляв своїми

думками, як найкращий весляр човном, і рухами, як старий, ще «миколаївський» двірник мітлою.

На роботу Степан Іванович завжди з'являвся вчасно й виходив додому не раніше, як висидівши п'ять хвилин зверхчасно. Коли ж того потребували обставини, Степан Іванович міг висидіти й більше п'яти хвилин, хоч останнє траплялося лише тоді, коли хтось з начальників засиджувався в установі довше звичайного. Словом, Степан Іванович був цілком вправним службовцем, і йому ніколи ще не бракувало так потрібної орієнтації в подіях і особливо в людях.

Та є речі, що їх трудно зрозуміти найгеніальнішим людям, є явища, що їх не здатна перемогти навіть найсильніша людина, цей диктатор землі й повітря, сміливий господар морських глибин і гірських високостей. Саме подія, яка трапилася з Степаном Івановичем Курочкою, перейшла всі можливі й неможливі межі, вирвалася з берегів людської сили й досяжності. Вона нагло, як вітер з гір, налетіла на Курочку, збаламутила його океан, широко розлилася холодним неспокоєм і одразу затопила все. Ніколи в житті не траплялося Курочці нічого подібного. Ніщо ще не хвилювало його так глибоко, ніколи Степан Іванович не був такий безпорадний і розгублений.

— Не зчувся, звідки й лихо насліло... Про-

паду, як собака в ярмарку... Тепер уже вони мені згадають усе... Не помилують... Ні, не помилують,—зідхав Степан Іванович, пригадавши не молоду вже товаришку Моторошну, яка працювала за секретаря технікуму. Курочка захвилювався, раптом звівся з свого плетеного з лози вольтерівського зразка крісла й вийшов у коридорчик. Він настирливо почував потребу висловитися ю тому звернувся до дружини.

— Глафирочко, вона вчора при мені навмисне балакала про ВУЦВК,—з відтінком тривоги вимовив Курочка...—Запитувала, чи не змінив я своєї адреси, по тому ще щось дуже уважно розпитувала про ячейку, пильно поглядала на мене ю на моїх очах демонстративно викликала представника від студентів...

— Та невже ж все це правда?—співчуваючи його безмірному лихові, запитала Глафиря Полікарповна.

— Правда,—зідхнув Степан Іванович.

Глафиря Полікарповна кинула запалювати столичний примус і жадібно всею поставою чекала на докладніші пояснення.

— Правда, Глафочко, чиста правда!—повторив Курочка.—Ні, таки в проклятий день ми переїхали в центр. Ішло все добре, по-божому, по совісті, і на тобі! Ну, хто міг знати, що у нас будуть такі студенти?..

— Ка-зна-що, Стьопочко, а не студенти тепер...

— Да, да... Тепер я буду знати! Буду! Та за ні за що ж, просто втопили. Підвели, пхнули. Ні не вилізти мені, не вилізти вже мені,—бідкався Степан Іванович.—Тепер усе довір'я, увесь авторитет як вітром знese, як водою змиє...

З отакими, зовсім невеселими, думками лагодився Степан Іванович лягати спати. Він не міг ходити сьогодні перед сном своїх двадцять хвилин в ніжно-блакитному халаті, пропстрочив цілу годину зверх десятої й навіть не погладив чорного кота, який щодня приходив у цей час і покірно підставляв господареві вигнуту дугою спину. Одне слово—налетів вихор, захопив Степана Івановича, завихрив, закружляв і безжалісно кинув його в темну пащу безодні...

II

Що означає, якщо сниться сніг і новий будинок без дверей.

Звечора Курочка не міг довго заснути, а другого дня він прокинувся чуть світ і не підвівся, як завжди, а просто стрибнув з ліжка.

— Що з тобою, котику?—зустріла його дружина.—Чого ти такий неспокійний?.. Розкажи ж, котику, розкажи мені, що тобі снілося?—з помітною ніжністю в голосі запитала Глафірия Полікарповна, яскраво помітивши його неспокійний, розгублений вигляд. Вона

підійшла до нього ближче, поклала руку на плече і, погладжуючи його стиха, ще спитала:

— Що тобі снилося? Розкажи, котику. Страшне щось?..

— Ат,—хотів одмахнутися Степан Іванович від цього питання. Але захвилювався й знову глянув на дружину неспокійними очима, в яких відбився смертельний жах і повна безпорадність.

— Скажи ж, котику, що тобі снилося? Скажи,—благала його Глафиря Полікарповна.

Але Степан Іванович ніби не чув, стояв з похилою головою й не ворушив жодним м'язом. Він мовчав, це мовчання непокоїло й лякало Глафирю Полікарповну. Справді: щоранку, день за днем, рік за роком, двадцять років з хвостиком Степан Іванович розповідав їй свої сни. Глафиря Полікарповна сумлінно вислухувала й ще сумлінніше, до найменших подробиць, записувала їх у зошит і по тому уважно чекала, що справдиться з тих снів і, крім цього, мала ще два зошити у відповідях-коментаріях, що означає той чи той з них. Поза цим Глафиря Полікарповна мала один зошит з короткими відповідями, де всі найвидатніші сни стояли за абеткою, і відповідь на них вона знаходила не більш як за одну хвилину. Що-правда, працюючи над цим щодня, вона більшість з тих снів і відповідей знала на пам'ять, але Степан Іванович не міг довірятися на неї й завжди повторював:

— Глафирочко, подивись краще! Подивися, нагідко моя,—просив він. І, коли Глафиря Полікарповна нахилялася до зошита, щоб знайти потрібну відповідь, Степан Іванович тихо, ніби про себе додавав:

— У жінок волос довгий, а розум короткий. Да... Да...

Але зараз Степан Іванович не просив дружину знайти відповідь на його кумедний сон і надмірно силував заспокоїтися й не згубити остаточно рівноваги. Він тихо, не ворушачись, стояв серед хати й поглядом никав то десь зовсім далеко, то чуйно прислухався до себе, як це робить кінь, коли йому болить черево.

— Глафочко, щось нам буде,—вимовив він трагічно.—Не даремно ж мені цілу ніч такий сон. Палац, розумієш...

— Палац, ох!—простогнала Глафиря Полікарповна й важко сплеснула руками.

— Палац і немає дверей... Розумієш? Ходжу, шукаю й...

— Нема дверей?—боязко перепитала Глафиря Полікарповна, і в її голосі почувся відчай. Вона кинула мужа й простяглася до скрині, щоб знайти зошит з відповідями.

— Постій, не все...

— Не все? Невже ж не все? Не лякай мене, любий! Кажи!

Степан Іванович передихнув, Глафиря Полікарповна передихнула.

— І горить, горить, а я не знаходжу дверей...

— Горить? — трагічно перепитала дружина.

— Так! — потвердив Степан Іванович.

— Тюрма, — ледве чутно, одчайно вимовила Глафиря Полікарповна й упустила зошит.

— Я так і знав! — зідхнув Степан Іванович і, зробивши ще кілька кроків, сів глибоко в куток.

— З'єли таки! — безнадійно прошепотіла Глафиря Полікарповна крізь сльози.

— Кінець! — важко простогнав Курочка. Він звівся на ноги, обережно зняв з ліжка рушника й раптом упав на коліна.

— Молись, Глафочко! Молись! Нехай простить нас, що ми п'ять років завішували його на ліжкові рушником, — і він раптом підвівся і почав цілувати маленьку бляшану іконку.

— Казала ж тобі: роби, як твоє сумління велить! Навіщо було завішувати? Хто від тебе цього вимагав? Ні, передова людина. Голова місцевому обіцяв до тебе прийти. Прийшов! — вимовила вона з докором.

— Лихо швидше прийшло, — простогнав Степан Іванович.

— Боже мій, простіть, анголи-хранителі, — підвела Глафиря Полікарповна догори своє обличчя й так застигла. — Простіть, анголи-хранителі! — долетів до Курочки її тихий шепіт.

— Простіть його, нерозумного! Він не з своєї вини... — і Глафиря Полікарповна зари-

дала. Стоячи на колінах, вона обпиралася лобом у підлогу, схлипувала й тяжко тремтіла вся. Плечі зводилися в печалі й знову падали, а вона щось причитувала, когось благала, кляла, каялася й знову благала.

— Може, ти...—вимовив несміливо й ледве чутно Степан Іванович.

— Що «може ти»?..—вже, як грім, гікнула до нього Глафірия Полікарповна й знову нахилилася в молитеї.

— Може, ти не там прочитала? Подивись, любко, Глафочко,—благально вимовив Степан Іванович.—Подивись, я тебе благаю!

— Там,—знову прогриміла «Глафочка» й раптом, як салдат, скочила на товсті ноги. Вона зробила кілька кроків у напрямку до головної стіни й нерішуче зупинилася.

— Треба це зняти все,—боязко озиравчись, вимовила вона й пальцем показала на низку портретів революційних діячів.

Степан Іванович несміливо глянув їй у вічі й заперечливо покрутів головою.

— Так велить він...

— Хто, Глафочко, велить?

— Ангол-хранитель наш,—вимовила Глафірия Полікарповна.—Хто про це дізнається! Бог їх не може прийнятти,—змотивувала вона свою пропозицію й взялася до портретів.

Степан Іванович не міг навіть поворухнутися й сидів тепер зовсім розгублений і безпомічний. Він боязко єодив очима від портрета до

портрета і з болем дивився, як з надзвичайною швидкістю Глафиря Полікарповна знімала їх з петель.

— Очиститься треба! — зідхнула вона, зчавши із стіни останній портрет. — Очиститься велить він, — повторила Глафиря Полікарповна.

Степан Іванович важко зідхнув.

— Очиститься, — повторив він самим рухом губ. — Я нерозумно, господи, діяв. Прости мені... Піввіку прожив, як усі люди, а тут за кортіло передовим. Прости мені, — прохрипів Степан Іванович. Він підвівся з свого кутка й обережною ходою потупав до порога.

— Куди ти? — перейняла його дружина.

— По єстественному, Глафочко, — благаюче вимовив Степан Іванович і несміливо, обережно переступив поріг.

Коли Степан Іванович повернувся до хати, Глафиря Полікарповна, здавалось, заспокоїлася зовсім і поралася вже по господарству. Вона тільки зрідка підводила очі до чоловіка й тоді щось тихо шепотіла, старанно вираховувала сьогоднішні витрати на базарі чи продовжувала молитися. Але вона вже не гнівалася, що Степан Іванович і помітив, як тільки відчинив двері та переступив поріг. Погляд її став знову м'який, рухи повільними, навіть, здавалося, трохи обережними, і вся постать її виявляла туго безкінечну й розпач.

— Сухарики буду сушити, — промовила Гла-

фирия Полікарповна з болем. Вона кинула притиску, підійшла до Степана Івановича й ніжно взяла його за руку.

— Признаюся тобі, і мені снилося...

— Що? — скопився новим сполохом Степан Іванович. — Скажи, що, Глафочко? — захвилювався він знову.

— Сніг... Несподіванка... — Чуже щось, лихе... — промовляла до себе Глафиря Полікарповна. — Сніг на голову, як сніг на голову, — продовжувала шепотіти дружина, наче зовсім не помічаючи чоловіка.

— Великий? — Степан Іванович повернувся до ліжка, важко сів і уважно, з ляком чекав на відповідь.

— Великий...

— Вдень, чи вночі? — зовсім стривожився Курочка.

— Вночі! — тяжко відповіла вона.

— Тюрма... Таки тюрма мені! — сумно потвердив Степан Іванович її попередню відповідь. — Значить, тюрма, — ще здіхнув він.

— Цілу ніч пес провив... Цілу ніч вив...

— Він, голубчику, почував лихо господареві, — простогнала Глафиря Полікарповна.

— Почував! — згодився Степан Іванович.

Годинник голосно загарчав, охрипло прокукував зозулею дев'ять разів і знову продовживував своє помірне коливання маятником. В кімнаті було таємно, що Степан Іванович

Державна орденом Трудового

Червоного Презора

Республіканська бібліотека

УРСР імені КПРС

цілком ясно чув найдрібніші шерехи за віком і навіть глухі удари свого серця.

Вони довго мовчали й ніхто з них не на важувався порушити цю надзвичайну тишу, що повно панувала над усім і допомагала формуватись неспокійним думкам. Але вона починала вже гнітити, лякати своєю німою загадковістю й нервувати подружжя. І Гла фіря Полікарповна, як жінка, як сміливіша від Степана Івановича й бого보язливіша та угодніша йому (так була всна переконана), порушила мовчанку першою:

— На бога надійся,—промовила вона стиха й голосно сякнулася в куток сіренького по передника.

— На бога,—повторив він, як луна.

— Вже, що не буде, а сьогодні з'ясується... Не сумуй...

— Сьогодні,—погодився Степан Іванович і простяг руку, щоб знов дістати й надіти сорочку, яку він почав було одягати й кинув.

Курочка збиралася сьогодні дуже поволі, рухався ще повільніше й так обережно, ніби тепер його доля залежала цілком від того, як він ступить і куди саме у своїй власній кімнаті.

— Сьогодні останнє засідання правління технікуму. Вчора директор (слово це Степан Іванович завжди підкреслював і вимовляв особливо твердо) сказав, що поставить мою справу на правління,—повідомив Курочка. За

цим Степан Іванович змовк, уважно озирнувся навколо й пішов до гардеробу, щоб одягтися.

— Цілу ніч гардероб лущав,—прошепотів він.—Цілу ніч тріщав,—повторив він, наче комусь скаржучись, дістаючи пальто.

— Так не вистачає таки півтори тисячі, Стьопо?

— Півтори,—зідхнув Степан Іванович і якось особливо підійшов до дружини.

— Дай поснідати, Глафочко.—Глафіря Полікарповна відповіла згодою.

— Я піду зараз. Може, вдасться таки побачити Володимира Кириловича, поговорю, розпитаю.

Глафіря Полікарповна не заперечувала. Вона одвихнулася на хвилинку до примуса й вмігь поставила на стіл тільки-що спечену яєчню.

— Поїж хоч трошки, Стьопо... Може, це тобі й обід буде!..

Степан Іванович з вдячністю глянув Глафірі Полікарповні у вічі й покірно сів до столу. Він одломив шматок хліба й з силою заткнув його разом з яєчнею під рудяву стріху вусіз.

— Оббігала оце весь базар. Ледве знайшла. Все порчені. Яке не візьми—як на сонце, так і зіпсоване,—тихо, наче боячись порушити важко здобуту рівновагу, скаржилася Глафіря Полікарповна.

— Хіба тепер крашанки? Раніше були

да, настоящі, а тепер...—вимовив з болем Степан Іванович.—Пам'ятаєш, як тільки ми побралися, Глафочко? Ти щоранку смажила яєчню. Пухку, з цибулькою й салом... Було,—трохи помовчавши, зідхнув він і неохоче підвівся.

— Прощай, Глафочко... Може, ніколи вже більше не побачимося. Навіки розлучаємося. Прощай,—обнімав він Глафирю Полікарповну, Глафиря Полікарповна обнімала Степана Івановича й скаржилася на студентів.

— Запакували молоде життя. Прощай, соколику, прощай,—стогнала вона й виряджала Степана Івановича аж за третій поріг. Тут вона ще раз стисла йому тремтячу руку й багатозначно промовила:

— Тепер на господа, Стьопочки...

— На господа,—повторив Степан Іванович і обернувся до дружини.

Він довго й пильно дивився, як, все віддаляючись, Глафиря Полікарповна пришкандибувала вулицею й часто зводила руку з хустиною до обличчя.

Степан Іванович уважно стежив за нею, згадував далеку молодість, село, паламарів, Полікарпа Євграфійовича маленький садочок, колись молоду Глафирю Полікарповну, сьогоднішнє засідання, куди він ішов, і на очі йому налягли болючі слези. Але Степан Іванович навіть не зворухнувся, він покірно стояв і нетерпляче чекав, доки Глафиря Полі-

карповна до нього озирнеться. І він дійсно не помилився. Дійшовши свого ґанку, Глафіря Полікарповна важко обернулася, звела руку з хусткою й помахала Степанові Івановичу. Він поспішно витяг хустку й теж помахав Глафірі Полікарповні.

— Прощай, голубко,—прошепотів він ніжно.—Може, надовго, а може...—І по їх висушених лицах швидко скотилося по три великих, як український горох, слози.

— Прощай, котику!—вимовила десь Глафіря Полікарповна й ще піднесла руку з хусткою до очей.

III

Степан Іванович Курочка хоче неодмінно забутися й помічає за собою переслідування.

Лишившись сам, Степан Іванович глянув, може, в останній раз, у той бік, де зникла Глафіря Полікарповна, і повернув праворуч за ріг. Він ішов помалу: до технікуму звідси було зовсім недалеко, а невеселі думки густо зринали одна за одною й одна сумніша другої. Степан Іванович уважно перебирає у пам'яті давнішні й недавні події, сутички з педагогами, розмови із студентами, свої виступи на зборах місцевому й особливо багато думав про секретаря технікуму, товаришку Моторошну.

— Вона ніколи не ставилася до мене з до-

вір'ям,—згадував про Моторошну Курочку. Завжди похмура, невесела, навіть гнівна, вона непокоїла Степана Івановича своїм виглядом і примушувала його стерегтися, обмірковувати кожний крок і кожне слово. Але хоч це й тривожило Курочку, та все ж було дріницями. Справжня кара для Степана Івановича настала тоді, коли позавчора він довідався, що Моторошну прийняли до партії.

— Да, тепер вона доведе! Доведе своє, але за що ж? Чому вона мене так ненавидить? Чому?—ставало трагічно запитання. Степан Іванович з жахом пригадав, як учора, зустрівшись з нею в коридорі, він помітив її загадкову, звернену до нього, посмішку й те, як вона ніби щось одразу вирішила й твердо пішла до кабінету директора.

— Переконає і його, скаже, що я злочинець, що я свідомо все робив, що я крав... Від неї всього можна сподіватися. Да... да... Я думаю...—Степан Іванович враз зблід і боляче схопився за груди. Він ледве передихнув і важко закінчив:—Вона заявила вже на мене в Депеу... Я знаю... Я...—Степан Іванович знову пригадав її загадкову посмішку, те, як Моторошна, побачивши Курочку, підкреслено, демонстративно повернула назад і пішла просто до директора. Курочка за цим ще пригадав, як він тоді прожогом вскочив до убіральні й там чекав аж доти, доки Моторошна вийде. Він помітив її настрій і намагався, щоб

хоч по кроках впізнати, про що саме вона думала. Але, як Моторошна вийшла від директора і, не звернувши кудись в бік, попрямувала до партосередку, питання для Степана Івановича було вирішене й з'ясувалося остаточно.

— Значить, донесуть, — прошепотів тепер, як і тоді, Степан Іванович, і знов точнісінько, як учора з убиральні, він підвівся навшпиньки і, не помічаючи того, пішов так і вулицею. Але не зробив Курочка й двох десятків кроків, як ззаду його почувся закотистий молодий регіт. Степан Іванович злякано став на п'ятий положко озирнувся. За ним поспішли троє обшарпаних, з чорними, як у муринів, лицями, безпритульних, і всі вони йшли навшпиньках, точно імітуючи його рухи.

— Д-я-я-я-дя, здѣлай ще так! — гукнув один з них і зробив навшпиньках кілька кроків у напрямку до Степана Івановича.

— Д-я-я-я-дя, зроби ще так! — повторив за першим другий і все виконав точно за першим. Третій теж підтримав своїх товаришів, і тепер вони мовчки стояли лавою проти Степана Івановича і уважно чекали на його відповідь.

Степан Іванович як обернувся на регіт, та так і захряс. Помітно лише було, що він якось особливо уважно стежив за дітьми і, загрожуючи чи милуючись з них, загадково мовчав.

— Д - я - я - я - дя, зроби! — гукнув у друге старший.

— Уггу - у - у - у, — мов осатанілій, заревів Степан Іванович, миттю нахилився й схопив до рук важку цеглину. Діти враз розлетілися вrozтіч і раптом зникли десь за парканами.

Степан Іванович постояв трохи, вилася, але, пересвідчившись, що діти не мали наміру повторювати свого прохання, кинув їх, ще озирнувся й потихеньку пішов далі. Він був надто розгніваний, бо ж ця, зовсім несподівана, зустріч роздратувала його вкрай і зруйнувала всі думки про сьогоднішнє засідання. Тепер Степан Іванович замість заспокоїтися став ще більш знервований, а з'являтися в такому стані в технікум для нього було зовсім не вигідно. Тому Курочка звернув ліворуч, обійшов велику площа й пішов просто, в напрямку до базару.

— Однаково ж вспішати немає чого, а там, може, хоч трохи заспокоюся, — вирішив Степан Іванович. За цим Курочці яскраво пригадалася його остання промова на загальних зборах, де він виступав як голова осередку допомоги дітям. І, згадавши про це, Степан Іванович ще раз відчув свій небувалий успіх і трохи заспокоївся.

Ранок цього дня був один з тих прекрасних передосінніх ранків, коли небо буває без жодної хмаринки, безкінечно глибоке й синє, коли, дивлячись у його глибінь, хочеться смія-

тись і ридати, хочеться зняти догори руки й тужити, що людина не має крил, щоб втнуті в його ваблячій, безмежносиній блакиті. Але Степан Іванович цього не помічав. Давно минули ті щасливі часи, коли Степан Іванович Курочка міг тихо милуватися з «Малоросійської ночі» Куїнджі, давно минули часи, коли він щомісяця приносив з базару куплену за полтинник яснофарбну «Наталку Полтавку» чи «Іхав козак за Дунай», де, не зважаючи на ХХ сторіччя й десять років революції, окрім розцяцькованих людей, було ще неодмінно намальовано по одній українській криниці, по три українських явори, повно розквітлі українські сонячники, журавель біля хати з низьким острішком та тин з перелазом. Та й чи до цього було тепер Степанові Івановичу, коли, проходячи зараз базаром, він не помічав нічого! Він не помітив, як повз нього повагом пройшов старий румун з яскравою папугою, і навіть не почув, як вона дико прохарчала своє «ггуук» і сплеснула зеленявиими крилами. А цього останнього Степан Іванович то вже ніяк і ніколи не пропускав. Було, зустріне румуна з папугою, зупинить його, просуне обережно один пальчик в клітку і, розтягаючи склади, м'яко-м'яко вимовить:

— По-поч-ка ду-у-рак.

— Ггуук,—відповість папуга, і Степан Іванович, задоволено посміхнувшись, ішов далі.

Курочка дос舒心 находився на базарі й, бо-

ячись запізнилися, вже виходив з густих рундуків ринку, як йому раптом знову пригадався ранок і Глафиря Полікарповна.

«Вивернуть душу»—почувся її болісний голос. Степан Іванович враз положко обернувся, але дружини він не побачив. Повз нього, поспішаючи, йшли сільські дівчата з молоком на коромислах, ж wavі хлопчаки, старі баби з кошиками й вертляві крамарі дрібного краму. Він прислухався ще, трохи простояв і рушив далі.

«Вивернуть душу»—долетіло знову.

Степан Іванович з жахом кинувся й знову став. Згадався йому ранок, яскраво пригадалося, як він скочив з ліжка й згарячу надів навиворот сорочку і як, уздрівши це, Глафиря Полікарповна надто положко сплеснула руками й трагічно вимовила:

— Вивернуть душу...

— Та краще б ти змовчала тоді з своєю душою... Куди я тепер піду?—гнівався на неї Курочка і, не знаходячи ради своїм думкам, повернув замість технікуму за місто.

Засідання правління технікуму було призначено на шосту годину вечора, до того ж питання про книгозбірню стояло останнім, і Степан Іванович, не сподіваючись на побачення з директором, мав досить часу, щоб піти за місто й хоч трохи відпочити. Щоправда, він трохи побоювався такої мандрівки й вагався:

— Подумають ще, що тікаю,—говорив він учора за такої нагоди дружині.

Але якщо вже Степан Іванович не втік раніш, то тепер, коли за кілька годин має розв'язатися його справа остаточно, тікати він напевне не буде... Це ясно для нього і зовсім, здається, зрозуміло кожному...—А може, ще й не тюрма... Як перед богом—я тут не виною,—вимовив наголос Степан Іванович і озирнувся. Він був уже за містом. Ліворуч від нього, далеко в степ, пішов великий, трохи прижовклий на верховітті парк і позад вглиб великого міста—широка дорога.

— Але що то їде?—здерев'янілим голосом вимовив Степан Іванович і став мов укопаний. Він надто пильно вдивлявся в далеку дорогу й не зводив очей з тої точки, де вузькою стъожкою закінчувалася кам'яниця й за нею першими будинками зводилося місто. І якби в ту хвилину туди глянула молода людина з добрим зором, вона б напевне помітила, що кам'яницею їхав вершник, що за плечима у нього стрибав карабін, при боці шаблюка і що це був справжній міліціонер. Швидко це, мабуть, побачив і Степан Іванович, бо він раптом, як сполоханий заєць, зірвався з шляху, звернув у парк, хутко обігнув густий білий кущ маслини, боязко озирнувся і, пересвідчившись, що його ніхто не помітив, що було сили побіг.

— Помітили... Значить, за мною весь час

слідкували... Тепер ще будуть обвинувачувати, що я хтів утекти, від суду сховатися... Значить, вони таки донесли... Донесли... — тримтів Степан Іванович, і що було сили він біг парком в напрямку до міста.

Пробігши так понад кілометр і досить втомившись, Степан Іванович знайшов захисний куточек і сів трохи передихнути. Його ноги, серце й гаряча голова настирливо благали про довший відпочинок, але наляканий міліціонером Курочка часто зривався з місця, припадав до землі, пригинався в куцах і старанно перевіряв, чи його не помітили, чи не женуться за ним. Але навколо було тихо й тільки з далекої кам'яниці іноді долітали неясні вдари кованих кінських ніг. Вони хвилювали Степана Івановича й примушували його чуйно прислухатися.

Степан Іванович зліг на прижовклу, притиснуту першим несподіваним морозом траву і раптом скочив. Десять зовсім близько почулися обережні кроки, і Курочка раптом намалював трагічну картину свого полонення. Він знову нахилився й прислухався. Кроки долітали з-за густого горішника, який і затуляв від Степана Івановича того, хто йшов. Але Курочка відчув, що кроки швидко наближалися, захвилювався, вирішив тікати. Але, як зовсім близько за найближчим кущем шаркнуло торішнім листом, Курочка вмить сів і, удаючи, що він захоплений шнурками своїх

черевиків, нахилився. Кроки ще шаркнули сухим листом і зовсім зблизились до Курочки. Схвилюваний і надміру зляканий, він вовтужився біля шнурка й всею своєю істотою слухав і з трептінням чекав, що ось брязне шаблюка, клацне револьвер і йому владно накажуть—ходіть за мною! Але постать, що підійшла й зупинилася біля самих ніг Степана Івановича, вичікуючи, мовчала і, як він, переляканий вкрай, ледве підвів голову, тихо промовила:

— Дайте, прошу п'ятачок!—Степан Іванович скочив на ноги і, окинувши жебрака суверим поглядом, ще суворіше із зненавистю кинув:

— Арловським не даю! У нас українських старців досить...

— Ні, вже краще самому!—промовив він, коли незадоволений жебрак сховався в кущах.—Краще вже так... Легшою буде кара...—Степан Іванович змовк, замислився й несподівано вимовив:

— Принімаю во вніманіє чистосердечне розкаяніє...—Курочка хутко підвівся і, переконавшись, що той кінський стукіт зовсім стих, вийшов на шлях.

З міста вертали останні, що забарилися, селянські вози, двоє—хлопець з дівчиною—на новеньких самокатках гналися за місто й десь у безмежній блакиті густо, як рій дивовижних бджіл, гули невтомні пропелери.

Степан Іванович навіть не пам'ятав, коли він був за містом в таке міле надвечір'я, коли, дивлячись, як за гору сідає сонечко, він розповідав Глафирі Полікарповні про свої виступи на загзборах. З виступами й з громадською роботою у Степана Івановича спліталися теплі надії на привабну, можливу «прібавку» та укохану мрію про «свою малюсіньку-малюсіньку хатиночку під боком столиці»—як говорив Курочки.

Але Степан Іванович не думав тепер про хатину, він не згадував навіть про Глафирю Полікарповну. Лише одна думка—настирлива, як прибій моря, і неспокійна, як крекіт ворона, панувала над ним. В кожному кущеві, в кожній грудці, в кожному пенькові й рухові точенької галузки Степан Іванович бачив собі докір і пересторогу. Він полохко озирався, старанно пригинався, щоб, ідучи, не зачепити якоїсь галузини, ступав обережно, боячись не спіtkнутися, і так пильнував шляху, ніби він ішов тут уперше, а найменший уклін з дороги означав його раптову загібіль.

Але Степан Іванович думав не тільки про це. Відомо, що найбільші страждання духовно підіймають людину, поширюють душу її, і Курочка це зараз яскраво відчував.

— Що мені ті дрібні образи?—питав він себе.—Сміялися з мене... Обходили, лаяли, часто зовсім не помічали мене, але чого це все варт? Чого все це варт в порівнянні з нашим

лехом? І хіба зараз я не забув би про все це, коли б мені сказали: «Ти вільний, все, що було досі, забудеться тобі навіки. Виступай на зборах, бери навантаження, живи спокійно з Глафирею Полікарповною. Ти вільний...»

— Вільний,—промовив наголос Степан Іванович і раптом став. В голові його повністю запанував Володимир Кирилович Черепак, директор технікуму, і радісна, давно очікувана усмішка покрила стомлене чоло Степана Івановича.

— А може, ще...—вимовив Курочка надійно й наліг на ноги, боячись прийти невчасно й запізнитися.

IV

Курочка останні хвилини на волі.

Іти було зовсім недалеко, і за першим зворотом Степан Іванович вийшов на добре знану ним вулицю й швидко побачив знайомий рожевий дах технікуму. Він зводився в цьому кварталі вище від інших будинків і тільки вище від нього, легші, ніж конус кипариса, й суворіше голих скель стриміли в небо готичні бані польського костелу.

Степан Іванович дивився якийсь час на високі шпилі готики і, перебігши очима знову на рожевий дах технікуму, боязко ворушив свої думки:

— Може, через якусь годину під оцим спо-

кійним рожевим дахом я буду жити вже свої останні хвилини? Може, більше не зможу...— Степан Іванович неприємно здригнув. Курочка нервово тріпнувся всім тілом і кинувся так, ніби він зараз несподівано розчавив голою підошвою слизьку жабу, і, дивлячись на дах, боляче вимовив:

— Але чи зміниться він тоді хоч трохи? Чи відчує цей старий, іржавий дах, що під ним уже не стало одної людини? А що будуть потім думати про мене члени місцевому? Що тепер на це скаже Мар'я Івановна?—голосно запитав сам себе Степан Іванович. Він пригадав, як сдного разу, коли Степан Іванович особливо сміливо «критикнув» на зборах адміністрацію, сміливо зазначивши про те, що учебний гілан технікуму виконано не на дев'янсто відсотків, як стверджував зам директора, а тільки на вісімдесят п'ять, Мар'я Івановна підійшла до нього і, поклавши ліву руку на свої високі груди, пошепки спитала:

— Степане Івановичу, невже ж ви не боитесь? Скажіть мені...

— Я, знаєте, пописую,—зовсім не згадково відповів їй тоді Степан Іванович і зробив важливий вираз обличчя.

— Значить, вам усе можна й нічого боягися?—з пошаною запитала Мар'я Івановна.

— Кого захочу—зажену,—похвастав тоді Степан Іванович перед нею.

Пригадавши тепер цю розмову, Курочка за-

сулував ще більше. Він знов, що Мар'я Івановна входить від когось представником до правління, і хоч вона буває там з дорадчим голосом, а все ж, мабуть, прийде на засідання,—жутився Курочка. Але, зразу ж пригадавши, з якою увагою й пошаною Мар'я Івановна завжди ставилася до його промов, Степан Іванович трохи заспокоївся. За цим він пригадав Мирона Яковича, підстаркуватого вчителя німецької мови, який теж завжди приходив на засідання технікуму. Він, як і Мар'я Івановна, стояв за Степана Івановича, і, згадуючи це тепер, Курочка помітно хвилювався і сам не знов: чи радіти йому, що має він друзів, і сподіватися на їхню підтримку, чи благати бога, щоб вони «по уважливих причинах» не прийшли на засідання і тим би зробили його страждання хоч трохи легшим. Степан Іванович ще згадував свої останні розмови з Володимиром Кириловичем у справі бібліотечній і тепер силував себе неодмінно знайти з них щось на свою користь.

— Він хоч і комуніст, але все ж не такий, як ця Моторошна. Він—як усі люди. Вислухає, порадить, пожурить... Правда, трохи суворий, але він людина, він зрозуміє мене...

Степан Іванович ще пригадав вчорашню з ним розмову, його спокійний тон та обіцяння і трохи повеселів. Жаринка надії десь вирвалася з товстого шару попелу й тепло всміхнулася до Курочки. Степан Іванович знов

директора технікуму за людину принципову й тверду в своїх словах, а вчора, коли Курочка (чого він повік не забуде) в сльозах просив Володимира Кириловича не губити його, Черепок сказав:

— Справа не варта того, щоб її роздмухувати. Ми якось це полагодимо дома... Не журіться, Степане Івановичу,—закінчив директор надійно.

Степан Іванович мало не впав тоді йому до ніг і, глибоко подякувавши, радісний вискочив за двері. Але в коридорі, як було вже згадувано (проклятий, зрадливий коридор!), він потрапив просто на товаришку Моторошну. Вона якось особливо, загадково чи зневажливо глянула на нього, і коли Степан Іванович не зупинився, Моторошна поспішила за ним і наздогнавши, наче застерігаючи, перепитала:

— Ви адреси своєї не змінили, товаришу Курочко?—І від цього запитання, і від її ходного «товаришу Курочко» Степанові Івановичу потьмарило в очах і раптом спинилось серце.

— Ні, ні,—відповів він їй швидко.—Стара, стара, товаришко Моторошна,— силуючи себе усмішкою, незрозуміло прощебетав він. Вона зиркнула тоді на Курочку обурено, якось особливо люто, і, залишивши розгубленого вкрай Степана Івановича в канцелярії, Моторошна зо-зла грюкнула дверима й вилетіла в коридор. Курочка кулею вискочив за двері, догнав

її, хтів щось вимовити, але вона круто повернула й демонстративно пішла просто до директора.

Степан Іванович, як згадувалося вже, вскочив до убиральній став чекати там, доки вона вийде, щоб хоч трохи про щось довідатися. Моторошна дійсно незабаром вийшла й від директора побігла просто до комосередку. Курочка ясно чув, як Моторошна про щось там голосно розмовляла, а потім вийшла й суворим, безжалісним голосом вигукнула:

— Товаришу Калюжний! Товаришу Калюжний!

На її рев (таким, принаймні, здався її голос Степанові Івановичу) коридором пробіг представник студентства товариш Калюжний і, чути було, теж склався за дверима комосередку. Степан Іванович вимовив тоді свій неминучий присуд: «тепер кінець» і навшпиньках вибіг на вулицю.

Згадуючи це тепер, Курочка вже не сподівався на щасливий кінець. Ні підтримка Мар'ї Івановни й Мирона Яковича, ні навіть обіцянка директора технікуму Володимира Кириловича не могли тепер дати Курочці навіть найменшої надії. Все з тої хвилини для нього раптом офарбилося в чорний тон, і, здається, з'єдналося з 'неминучою смертю.

— Немає лютішої жінчини на землі,—залишившись над вчораши м, вимовив голосно Степан Іванович і зупинився перед самими

дверима технікуму. Він звів голову до міської башти, і, помітивши, що до засідання залишилося тільки тридцять п'ять хвилин, Курочка рвучко повернув назад. Він хутко поминув кілька вулиць, але не зменшував ходи й уважно чогось шарив очима.

— Ось він,—з полегкістю вимовив Степан Іванович і повернув до того чистильника, що сидів біля театру Леся Курбаса, на розі Сумського провулку, і що в нього на високій дощечці великими літерами написано: «Здесь генеральна чистка».

— Він француз, швайцарець чи німець, добре чистить... Наші не вміють, а сьогодні, може, останній раз,—хвилювався Степан Іванович і підвів уже ногу, щоб поставити її на коробок.

— Сего́дня нєть,—вимовив чистильник і почтиво відсунув коробок до стінки.

— Та я ж у вас постійно,—майже благаючи, вимовив Степан Іванович і ніяково, чи розчаровано, опустив ногу додолу.

Чистильник нічого не одповів.

— Раз в житті, прошу уважить! Нікому сьогодні не можу довіритися,—благав його Курочка.—Нікому, розумієте?..

— Нєть! Я срасу пошоль! Нєть,—повторив чужомовець спокійно і, щоб відчепитися від Курочки, повернувся до стіни. Одвернувшись, він побачив, що оце зараз з дверей театру з квачем та афішами вийшла немолода людина

ї за кілька секунд підійшла до нього. Вона рішуче й суворо здерла з стіни «Белую моль», наквацювала афішу і притисла її до стіни.

Степан Іванович, що на ці кілька секунд був стишився, обмірковував своє становище, і, як вирішив нізащо не відступити, підвищив голос і промовив рішучіше:

— Та зрозумійте ж мене нарешті! Я сьогодні нікому не можу! Рішительний день! Розумієте ви мене?..

Але чужомовець був, видимо, надто захоплений, не слухав його й, мабуть, не без задоволення силувався перечитати березілівську афішу на сезон 1928—29 року.

— Отелло... Отелло—Шекспіра,—тихо промірив він.—Отелло...

— Товаришу! — простогнав Курочка.—Товаришу?

— Змова Фієска в Генуї—Шіллера,—прошепотів ледве чутно чистильник.

— Товаришу, я не піду, доки ви не почистите! Рішительно!..

Чистильник пробіг очима афішу до кінця і, ніби про щось згадавши, миттю обернувся, глянув на Степана Івановича і, нахилившись, висунув на нього свій коробок. Він зробив на ньому щітками своє улюблена, голосне тра-та-та, тра-та-та й запропонував Курочці хутчіше ставити ногу.

Степан Іванович зрадів, захапався й враз виконав його пропозицію.

— Рішітельно нікому! — промовив він, поспішаючись. — Рішітельно, — повторив Курочка, хтів говорити далі й злякано спинився. Він щось суворо, докірливо кинув на свою адресу й тихо, видимо, виправдовуючись, вимовив: — Рішуче. І як я про це забув? Рішуче,—гнівно повторив він...

Останнє стосувалося саме до того, що Степан Іванович принципово ні в якому разі ніколи не вживав російської мови й де б йому не доводилося говорити, виступати чи доповідати, він говорив завжди лише мовою українською і теж принципово...

Тому, вживши тепер російське «рішітельно», Курочка ніяк не міг пробачити собі такого надзвичайного злочину, корив себе за це і намагався неодмінно знайти якесь виправдання.

— Я був схильований. Розхвилювався... — думалося йому. Але Степан Іванович був людиною свідомою, швидко одкинув перше припущення й ще швидше знайшов до свого вчинку об'єктивну причину.

— Це було свідомо,—промовив він,—зовсім свідомо...—заспокоївся Курочка. І не повірити йому в цьому не можна було. Це було правою. Доведений до розпачу відмовою й такою неувагою з боку чистильника, Степан Іванович не відступав і вирішив добитися свого. Бачучи чистильникову байдужість, він кинувся на останню офіру, просто на злочин,

і вимовив тоді своє «рішітельно» лише тому, щоб ця чертва, безсердечна людина нарешті зрозуміла, як важливо, як неодмінно треба було йому чистити сьогодні черевики.

Стоячи тепер на одній нозі, Степан Іванович дивився через голову чистильника й надто уважно читав афішу. Він пробіг її кілька разів згори донизу, швидко, трохи незрозуміло заклопотано перелічив:—Шекспір, Шіллер, Гюго, Меріме, Шіллер, Голя, Суліван, Могем, І. Дніпровський, Т. Шевченко,—витяг з кешені обидві руки й знову уп'явся в афішу. І як Степан Іванович іще раз пробіг її аж до краю, він миттю піdnіс аж до обличчя обидві руки і, не спускаючи з афіші очей, став методично одкладати на руках палець за пальцем...

— Вісім і три...—з обуренням промовив Степан Іванович. Він докірливо, багатозначно похитав головою на афішу й з сумом, наче звертаючись до чистильника, запитав:

— Що ж це за театр?.. Три українських п'єси... Жакерія... Отелло... а де ж ще Золоте черево?—закінчив він, виокремлюючи останнє якоюсь особливою ненавистю.

Чистильник помітив Куроччине хвилювання. Він загадково заглянув до нього кілька разів в обличчя, силуючись зрозуміти в чому справа, і, як терпні з черевик останній раз—звів до Степана Івановича голову й задоволено вимовив:

— Хорошо. Очень хорошо... Руські хорош!

Руські молодець!—зрезюмував чистильник Куроччин настрій. Але коли б цей чужомовець був як слід поінформований про українську націю та хоч трохи обізнаний на поточній українській літературі він, можливо, тримався б іншої думки й нізащо не повірив би Григорієві Косинці, який стверджує, що нібіто добра половина української нації є поетами й драморобами.

Шукаючи грошей, щоб заплатити чистильникові, Степан Іванович довго порпався в кешені. Він шарив, не знаходив їх там і починав уже хвилюватися. Його радісний настрій і впевненість у тому, що вдача із чищенням черевиків обіцяла щасливий кінець засідання правління, поволі розліталися. Відсутність ще зранку покладеного в кешеню п'ятака була поганою ознакою. Але Курочка не здавався. Він вивертав останню кешеню, недовірливо лапав у тих, які не виверталися, і подивно поводив плечима.

— Ну хто б думав? Як я забув про це?— вимовив полегшено Степан Іванович і, діставши із теки великого, мідного п'ятака, віддав його чистильникові, радісний та надійний ступив на брук і хутко пішов вулицею.

Чистильник здивовано глянув йому вслід, перекинув через рамено свій короб і теж пішов...

До початку засідання правління лишалося якась чверть години, а запізнюватися, що Сте-

пан Іванович розумів прекрасно, було зовсім не в його інтересах. Але й приходити раніш звичайного Курочка теж не мав наміру.

— Ще подумають ,що я боюся чогось чи, може, хвилююся,— і за цим Степан Іванович полохливо озирнувся. Але навколо він не побачив нікого знайомого й нічого надзвичайного. Все було, як завжди: тротуари не вміщали рухливого потоку людей, авто наперекір всім постановам комунгоспу мчали з неприпустимою швидкістю і повагом, проти волі пасажирів, часто снували новенькі таксі.

На перехрестках вулиць стояли стомлені міським гамором міліціонери і, раз за разом піднімаючи руки, регулювали рух. Пацани один з-поперед одного різко вигукували своє «Вечернє Радіо» й швидше, ніж авто, перебігали нешироку Лібкнехтівську. На електростанції ще й досі трудилася в поті лиця «турчанка», а півмільйонове місто щовечора лишалося на кілька годин жити помацки. Словом, це був знайомий нам потік з різноманітних людських фігур, чорних тіл автомобілів, молодих голосів, сонця й автомобільних сирен з міліцейськими сюрчками. Ледве вміщаючись у вузькому кам'яному коридорі, він швидко гнав у всі боки, незадоволено клекотів і, відшукуючи найближчі бокові ходи, поволі затихав і розплি�увався вrozтіч. Тому Степан Іванович не звернув на нього належної уваги й хутенько, щоб не запіznитися, попрямував до

технікуму. І це були вже останні хвилини, коли Степан Іванович міг ще сказати своє улюблене:

— Я, Курочка, Степан Іванович, належу тільки собі й роблю тільки те, що мені по душі.—За якусь годину, можливо, навіть за кілька хвилин, Курочка стане з небезпекою вічна-віч, і, хоч він себе зовсім не визнавав винуватим, проте був переконаний, навіть більше—Степан Іванович уже напевне знав про свій неминуче тяжкий кінець.

Із кожним кроком, як Курочка наближувався до технікуму, його неспокій ріс, а думки ставали все важчими й неспокійнішими. Постать його присідала, щулилася й помітно зменшувалася, а рухи й крохи дрібнішали й все нижче спадала голова. Але Степан Іванович ішов вперед.

Залишивши останній крок вільної радянської землі і ступивши на ґанок технікуму, Курочка одразу й весь змінився. В його постаті зараз було щось подібне до гірського орла, якого застукали далеко від покірних йому гір дужою бурею, і, безсилий повернутися до них, він мав скоритися бурі й негідно падати на землю. Навіть у тому, як Курочка підійшов до дверей і обережно взявся за ручку, було щось подібне до орла, який, переконавшись, що йому вже не здолати бурі на височині, стуляє свої дужі крила й грудкою падає на землю.

Увійшовши до канцелярії, Степан Іванович

несміливо зупинився біля вішалки і, намагаючись триматись спокійно, озирнувся тим поглядом, який досвідченому спостерегачеві одразу видає всі думки й наміри. В канцелярії не було нікого, і, боячись забаритися до засідання, Курочка захапався. Він стурбовано подумав про те, що засідання вже могло початися, і став тут же нашвидку думати, яку б вигадати причину свого запізнення. Але думки його якось обважніли, застоялися, запліталися одна за одну й проти бажання затримували Курочку в канцелярії.

— Дружина захоріла,—прошепотів він нарешті, відчинив двері в коридор і раптом злякано, так, ніби його хтось ударив у груди, одскочив назад.

— А, ви таки прийшли, товаришу Курочки,—зустрів Степана Івановича холодний жіночий голос.

З дверей хутко вийшла товаришка Моторошна й мало не збила його з ніг. Вона поспішно схопила з столу великий аркуш паперу і, підбігши до Курочки, майже наказала:

— Розпишіться, що вам об'явлено... Тут, тут. Щоб ясно було ваше прізвище,—суворо зауважила товаришка Моторошна. І, як Курочка розписався, вона акуратно згорнула той аркуш паперу й хутко пішла геть далі.

— Побігла вже сказати... Значить, сьогодні могила,—простогнав Степан Іванович і, ледве ступаючи, вийшов за нею.

В коридорі стояла вже напівтьма, було зовсім пусто і тільки в останній кімнаті горіло світло.

Курочка ступав обережно, і до його чутливих до найдрібніших шерехів вух долітало звідкись то багато здавлених голосів, то розкотистий, але загрозливий регіт.

Пройшовши ще кілька кроків, Степанові Івановичу здалося, що голоси й регіт долітали саме з кімнати комосередку й що між ними ніби був голос Моторошної. Він ще зменшив ходи, і, порівнявшись з дверима комосередку, Степан Іванович мимоволі підвівся навшпиньки й пристояв. Але двері раптом з гуркотом відчинилися й мало не збили Курочку з ніг.

Першою з дверей не вийшла, а майже вилетіла товаришка Моторошна, за нею поважніше вийшли зам директора, викладач співів, і останнім вийшов представник студентства товариш Калюжний. Він пропустив своїх товаришів наперед і, порівнявшись із Степаном Івановичем, поспітив:

— Ну, як себе почуваєте, товаришу Курочко? Га?

Степан Іванович пильно дивився вслід тих, хто пішов з Моторошною, і навіть не почув першого запитання.

— Як себе почуваєте сьогодні? — повторив голосніше студент і теж поспішив наздогнати своїх.

— Нічого, — намагався й не міг вимовити

Степан Іванович. Він запнувся, захвилювався і, переконавшись, що оце зараз Моторошна напевне «агітувала» всю свою «партію» проти нього, хтів уже повернути назад, коли з того краю коридору почув знайомий голос:

— Степане Івановичу, тільки вас і не вистачає...

Курочка одразу впізнав директора і, забувши про все, що було сили побіг на його голос.

V

Що думав Степан Іванович Курочка, виходячи із засідання.

Степан Іванович увійшов до кімнати слідом за директором і, хутко окинувши оком присутніх, обережно обминув товаришку Моторошну, яка сиділа на першому пляні, і сів трохи далі, поруч з Мар'єю Івановною. Побачивши його, вона, як завжди, привітно всміхнулася й ледве-ледве підвелася з стільця, щоб дати пройти Степанові Івановичу. Від того вся її повна фігура спочатку важко сколихнулася, м'яко бовтнулася й за цим знову зайняла чисто весь простір крісла, як займає його перемішане тісто в макітрі. Далі від неї сидів Мирон Якович. Він нічим не виявляв свого настрою і, як було завжди, часто брав двома пальцями кінчик своєї зовсім не німецької бороди й невпинно вертів його й старанно тер. Дивлячись на нього, можна було припустити,

що ця людина з чогось нервує, але він був сьогодні, як і завжди, в тому блаженному спокої, що його має кожний чабан і що саме його не вистачає найменш нервовій людині.

Степан Іванович не виявляв ні поглядом, ні рухами нічого незвичайного і тільки часто підносив до рота великий палець правої руки й настирливо та вперто кусав собі ніготь. Звичка, як відомо, не зовсім добра, але, пам'ятаючи, що до неї за найскрутніших умов нервового напруження вдавався навіть сміливий Робесп'єр, Курочка більше вже не одривав руки від своїх зубів. Спочатку він просто кусав ніготь передніми зубами, по тому, мабуть, не задовольнившись, ставив його руба і вперто силував себе загнати його між кожні два зуби, пробуючи й шукаючи розщілин від передків аж до кутнів. Але ніготь тільки іноді пірнавав глибше, і, мабуть, відчувши біль, Степан Іванович рвучко одсмукував руку і швидко кліпав болем заслізиними повіками. Та й не було тут нічого дивного, бо хто б навіть за найбільшого нервового напруження став робити собі навмисне боляче? Ніхто, зрозуміло. Це добре почував Степан Іванович і зовсім не бажав бути тим дурнем, що тільки становлять винятки й цим потверджують загальний закон.

— Почнемо,—стиха промовив Володимир Кирилович і сів до свого крісла. Він зовсім не потрібно заглянув у дві шухлядки свого вели-

кого столу і, мабуть, нічого не помітивши там, спокійно взяв поданий Моторошною аркуш паперу. І як всі, мов по черзі, прокашлялися й стихли на своїх стільцях, Володимир Кирилович тихо вимовив:

— Повістка денна...—За цим він не поспішаючи перелічив питання, що їх мали розглянути на сьогоднішньому засіданні і, ніби навмисне намагаючись виокремити, підкреслено зазначив:

— Питання про бібліотеку...

Степан Іванович положко підвівся на стільці, але, одразу помітивши, що всі звернули на це увагу, повернув свою рівновагу й грузко сів. В голові йому пронеслася неспокійна думка про сьогоднішні сни й грузко зупинилася на побоюванні, щоб Моторошна не перетягла на свій бік і директора технікуму, Володимира Кириловича. Думка ця досягла пристаркуватої похилої постати Моторошної і, дійшовши, зупинилася на ній. Але ні Володимир Кирилович, який спокійно сидів посередині за столом, ні Моторошна, ні зам директора не виявляли своїми словами й рухами нічого незвичайного.

Ні показної суворости, що буває часто за таких випадків, ні загрозливих поглядів, ні якихсь натяків—нічого не було в їхній поведінці, щоб могло показати їхні мислі й видати пляни. Але Степан Іванович таки помітив. Він мав особливу здатність помічати навіть

там, де інші нічого б і ніколи б не помігли Курочка умів розгадати найдрібніший натяк, коли його навіть зовсім не було, і зрозуміти найменш помітні наміри. Він добре розумів, що розмова вчителя співів із представником студентства товаришем Калюжним неодмінно стосується його, що Володимир Кирилович хмурить брови й хапається за голову, думаючи про його справу. Курочка ясно побачив і почув, як Моторошна раптом розірвала шматок паперу й суворо глянула в його бік, як, співчуваючи, прокректала Мар'я Івановна й поклала руку на свої високі груди.

Степан Іванович з тривогою й прокляттям на своє безталання зафіксував, як товаришка Моторошна подала Калюжному аркуш паперу й олівець і як тепер, поглядаючи на Курочку, Калюжний надто з суворим виглядом писав резолюцію. І це ще раз свідчило, що всі вони напевне у змові проти нього й що Калюжний писав резолюцію неодмінно проти нього.

— Почнемо,—що вимовив Володимир Кирилович і надав слово своєму заступникові. Той повагом розіклав якісь папери й ще важніше почав свою безкінечну доповідь про наслідки навчального року й учебові пляни на наступне. Його, здається, мало хто слухав, бо в кутку з учителем співів голосно бубонів Калюжний, Мар'я Івановна часто нахилялася до Степана Івановича, сопла й кректала, а сам Курочка ж, ясно, не міг бути слухачем.

Степан Іванович не чув, про що доповідав зам і, уважно силкуючись не пропустити найменших змін в їхніх настроях, пильнував за членами правління. Йому здавалося, що вони теж не слухали доповіді і, очікуючи на питання про бібліотеку, пильнували за його найдрібнішими рухами. Курочка добре розумів це і тримався гідно, як належить людині громадського ґатунку.

— Хай собі думають що завгодно,—думалося Курочці.—Я тепер можу надіятися тільки на себе.

— На бога надійся,—ніби шепнуло щось ззаду. Степан Іванович сположався, раптом згадав про ранок, непокійно загував на стільці й обернувся. Йому знову почувся ніжний, трохи болісний голос Глафирі Полікарповни й ніби її крохи, що ледве долетіли сюди з коридору.

— Цього не може бути,—забувши про присутніх, вимовив категорично Курочка.—Хіба вона посміє?—здивовано запитав він себе.

Доповідач нарешті замовк, і Степан Іванович помітив, як всі присутні перевели свої здивовані погляди з дверей на нього. Курочка вагався ще з тим шепотом, напевне знат, що Глафиря Полікарповна не може сюди прийти, що коли б він навіть побачив її тут, то не повірив би. Та й хто б міг повірити, що Глафиря Полікарповна, ця мало не сорскалітня жінка, що все своє життя ходила тільки на

базар та в неділю ще до церкви, могла відчинити двері до кабінету директора, особливо тоді, коли тут іде засідання. Цього не могло бути! Це добре знов Степан Іванович, і, як тільки стихли за дверима ті ніби її кроки, він швидко забув про Глафирю Полікарповну й напружено чекав, що буде далі.

Як зараз виявилося, доповідь було закінчено й починалося одно з тих беззмістовних обговорень, що має на меті немов навмисне, свідомо організовану крадіжку часу. Степан Іванович не пам'ятав, хто говорив першим, про що саме говорив другий, з чим погоджувався й що заперечував третій з промовців. І, тільки як з кутка бовкнув голос товариша Калюжного, Курочка насторожився й повернувся до нього всім тілом.

Калюжний поважно звівся з місця й манірно поправив комір тої синьої косоворотки, що її в додаток до спідниць аж по кісточки показано носять деякі комуністки-інтелігентки, маючи, очевидно, на меті стати цим більш подібними й близчими до робітників.

Калюжний говорив коротко (винятковий випадок для поганих промовців) і свою промову закінчив так :

— Мені здається, товариші, що практично, що ми можемо зробити для поліпшення побутових умов студентства,—це збільшити в якийсь спосіб наші житлопомешкання. Як не дивно... Може, хтось здивується... Може, не

вірно мене зрозуміють...—Він трохи запнувся, подумав і рішуче закінчив:

— Найбільше лиxo у нас—це те, що всі одружені живуть порізно. Візьміть з робфаківцями... Вчитися доводиться по сім років, а, так живучи, тільки нервується. Це, знаєте, є загальна думка.

Володимир Кирилович легко посміхнувся й переклав дзвоник з правої руки до лівої.

— Менше абортів буде,—вимовила трохи цинічно Моторошна й байдуже нахилилася до свого протоколу.

— Чудачка ви,—відповів їй Калюжний.—Тут же не манахи живуть. Ви...

Володимир Кирилович незадоволено зібрал брови на суворе перенісся й легко, як протест, дзеленькнув у дзвіночок. Всі присутні підтримали його і навіть підтримав Степан Іванович.

Калюжний хотів ще щось висловити, але скорився загальному настрою й стих.

Скориставшись з того, що всі мовчали, Курочка нахилився близько до Мар'ї Івановни й тихо прошепотів:

— На мене заявили вже в Депеу...

Мар'я Івановна вся тріпнулася і, скинувши пухлу руку на свої високі груди, одкинулася назад.

— Та невже? Невже ж це правда?—запитувала вся її постать.

— Моторошна,—зовсім тихо додав Степан Іванович.—А Калюжний вже резолюцію проти

мене написав. Тільки-що,—зідхнув Степан Іванович.

Мар'я Івановна співчутливо подивилася на Степана Івановича й знову випрямилася. Вона уважно, з помітним призирством зміряла неприязнім поглядом Моторошну, по тому глянула на Калюжного й раптом нахилилася до Мирона Яковича.

— В Депеу заявили на Степана Івановича... Моторошна... Калюжний...

Мирон Якович здивовано, положко закліпав рудявими повіками й густіше засмикав свою борідку. Він перепитав ще про щось Мар'ю Івановну, і, як та непомітно для інших одвернулася від нього, Мирон Якович нахилився до завгоспа.

— В Депеу заявили, —можна було зрозуміти з його тихого шепоту.

Завгосп технікуму, як людина практична й «матеріялістична», насамперед одразу не повірив і ще перепитав. Мирон Якович, мабуть, підтвердив сказане, але, видно, не переконав його, бо він незрозуміло здвигнув плечима й довго запитливо дивився на директора.

Тимчасом вже закінчували обговорювати передостаннє питання, і Степан Іванович з дрожем помітив, як Володимир Кирилович узяв той аркуш паперу, щоб спокійно оголосити— «питання про бібліотеку», як раптом щось ніби м'яко вдарило всіх по очах, і за цим одразу в кімнаті стало темно.

В коридорі щось дуже гуркнуло стільцем і боляче заїкало, але з присутніх ніхто не сполохався. Людина звикає й спокійно ставиться навіть до того, що вона неодмінно вмре, коли вона про це буде думати часто, чому ж мали полохатися харківці з того, що все півмільйонове місто раптом погасло, коли, «турчанка» виробляла це мало не щодня?

— Дістаньте, будь ласка, свічок,—наказав зовсім спокійно Володимир Кирилович.—З дев'ятої години буде світло... Ці півгодини ми попрацюємо при свічках,—додав він.

Йому, звичайно, ніхто не заперечував, а Моторошна одразу вийшла до канцелярії й хутко повернулася з запаленою свічкою.

— Справи бібліотечні,—почув Степан Іванович.—Микола Гнатовичу, ви маєте слово,—звернувся Володимир Кирилович до свого заступника.

Микола Гнатович пересів із свого місця ближче до свічки і взяв до рук товстий ревізійний акт. За ним підвівся із свого місця завгосп і сів поруч з Володимиром Кириловичем на місце, де сидів тільки-що Микола Гнатович. Він пильно дивився директорові у вічі й, певне, хтів улучити найкращий момент, щоб повідомити його про щось дуже важливе.

— Що ж, тут справа ясна й коротка,—зовсім м'яко почав Микола Гнатович.

Степан Іванович трохи підвівся на руках і так завмер. Він ясно відчув у м'якій інтонації

Миколи Гнатовича суворий, безжалісний собі вирок і тепер ,не рухаючи жодним м'язом, не блимаючи повіками і стримуючи подих, слухав, що він буде говорити далі.

— За два роки пропало півтори тисячі книжок. Вартість їх за актом становить дві тисячі вісімсот сімдесят карбованців і п'ятнадцять копійок...—Всі мовчали й слухали особливо уважно. Микола Гнатович вимовив ще кілька цифр, назвав прізвища тих, хто підписав ревізійного акта, й за цим замовк.

На засіданні на кілька хвилин запанувала татиша, що буває, очевидно, тільки в момент, коли кат поспішно розсочує петлю й надіває її на шию засудженному. Ні слова, ні звичайного шепоту, навіть найменшого руху не можна було помітити тої хвилини. Це був справді той момент, коли всі й все мовчало й про який колись досить вдало говорили: «поліцейський народився». І коли б це мовчання продовжилося хоч на кілька хвилин більше, тоді б ніхто не міг поручитися, що Степан Іванович не збожеволіє з нього. Блідий, як місяць під сонцем, з неспокійними очима, ледве стримуючи себе, щоб не злетіти з крісла, він невпинно озорювався навколо й помітно густо тримтів.

— Далі,—звелів Володимир Кирилович, і його завжди тихий голос видався зараз громом.

— На підставі існуючих положень комісія вважала за потрібне дати десять відсотків

на розсипку, що становить за два роки триста книжок.

— Ого,—вимовив Калюжний.—Розсипочка нічого собі...

Степан Іванович перевів дух і положко обернувся до товариша Калюжного.

— П'ятсот п'ятдесят книжок пропало за студентами... Тут теж, мабуть, не можна винити...

Калюжний рішуче підвівся, поправив манірно косоворотку й нагло перебив зама. Він з обуренням заявив свій протест проти такого огульного обліку й вимагав неодмінно суворішого розслідування.

Моторошна сиділа мовчки й уважно, боячись пропустити хоч одно слово, стежила за промовою Калюжного. І Степан Іванович не міг не помітити, як вона стверджувала її в тих місцях, де товариш Калюжний говорив про потрібне найсуворіше розслідування й кару. Вона покивувала головою і, немов глумлючись і радіючи, загрозливо поглядала на Курочку.

— Так сто-сто двадцять, на нашу думку, було украдено з книгозбірні, бо не всі шафи замикаються як слід... Двісті п'ятдесят пропало за педагогами...

— Тисяча двісті, — полегшено вимовила Мар'я Івановна.

— Безобразі!—перебила її товаришка Моторошна і, мов ошпарена, схопилася з місця.

Завгосп хутко нахилився до Володимира

Кириловича і, не спускаючи очей з Моторошної, яка саме тепер збиралася почати щось доводити, прошепотів:

— Вона заявила про це в Депеу...

Володимир Кирилович здивовано глянув на завгоспа й байдуже, очевидно, не надаючи ніякого значення цій заяві, махнув рукою.

— Безобразіє, кажу! — прогrimіла товаришка Моторошна вдруге.

— Хіба тут вирішуються такі питання? Хіба можливо на одинадцятому році революції пропускати й мовчати про такі злочини? Треба бути громадянами! Час вже взяти за що слід таких хазяїв, як товариш Курочка.

Степан Іванович з блідого враз зробився синім. Упершись поглядом в Моторошну, він, як і інші, мовчав і часто безпомічно кліпав своїми рідкими повіками. Але, як не говорила, як не доводила товаришка Моторошна, більшість, очевидно, була «за» Степана Івановича й «проти» неї.

— Я буду одвертою тут,—ніби погрожуючи комусь і збираючись виголосити щось надзвичайне, заявила Моторошна.—Нам тут нічого ховатися,—обернулася вона до Курочки й так вимовила це, що ледве не погасла свічка.—Ми з товарищем Калюжним зробили все. Ми...—Моторошна враз зупинилася, не дінчила думки й обернулася до дверей.

В цю хвилину з коридору враз відчинилися

двері, і поріг переступила постать, озброєна пістолем.

— От,—ще вимовила Моторошна, ніби вказуючи присутнім на озброєну людину, що з'явилася з напівтьми.

— Агент...—шепнула вражено Мар'я Івановна до вчителя німецької мови й ухопила себе за скроні.

Мирон Якович зімняв борідку цілою жмею й всю загорнув її до рота.

Курочка низько, мов під важким ударом, пригнувся на стільці й так завмер.

Володимир Кирилович оглядав озброєного здивовано, а завгосп з помітною повагою.

— Хто тут буде директор?—суворо запитала озброєна людина й повернулася до Володимира Кириловича, який сидів на місці голови засідання.

— Я, а що вам потрібно?

— Ваше прізвище Черепок?

— Да, а ви хіба до нас?

— Ви мені потрібні,—вимовила тим же суворим тоном людина й всею постаттю своєю вимагала якоїсь відповіді.

— Прошу, в чому справа?—запитав з помітним хвилюванням Володимир Кирилович.

— Ми повинні лишитися тільки вдвох,— заявила озброєна людина. Володимир Кирилович підвівся і мовчки вийшов за озброєною людиною.

В кімнаті враз запанувала мертвяна тиша,

очікування на щось тривожне й надзвичайне, і тільки очі всіх не одривалися від Степана Івановича. І в одних з них можна було помітити глибокий жаль і співчуття, а в інших—виразну незрозумілість чи задоволення.

Але гробова тиша панувала недовго. Вражені несподіваною появою озброєної людини, члени засідання недовго перезиркувались мовчки. Кожний з них був уже докладно поінформований, що означав цей озброєний «нальот», і добре розумів, до чого він врешті призведе. Ми не можемо стверджувати, що саме в цю хвилину кожний з членів ради почув на собі відповіальність за такі значні збитки по установі, але що кожний з них зараз бажав її зняти із себе й лишитися до неї непричетним—це було зовсім очевидним.

Змовкнувши на якусь мить, вони швидко опам'яталися й раптом, немов змовившись, розірвали гнітуючу тишу, заговоривши всі разом. Кімната одчайно галаснула кількома незрозумілими вигуками, віддалася голосним зідханням і в найкоротшу мить налилася вщерть загрозливою буботнявою, тривожним шепотом і короткими репліками докорів. Мирон Якович часто поглядав на прибиту до стільця постать Степана Івановича й корив учителя співів за його компаніювання із Моторошною. Вчитель співів гузував разом із своїм стільцем у куток, запевняв Мирона Яковича про свою безсторонність у цій справі й боязко поглядав на

товаришку Моторошну. Мар'я Івановна совалася на кріслі поміж Мироном Яковичем та вчителем співів, силувалася щось їм довести, часто та голосно зіхала й трагічно кидала руки на свої високі груди.

Калюжний хвилювався, він про щось уперто доводив худорлявому, в синіх окулярах завгоспові, часто обертається до мовчазного студента, що сидів із ним поруч, і, б'ючи його долонею по коліні, голосно вигукував до завгоспа:

— Альоша! Понімаєш, Альоша? Ми тут ні до чого. Виною у всьому Курочка. Він же завкнигозбірні. Понімаєш? — доводив Калюжний.

Курочка був блідий, аж синій, і, не хлипачючи навіть повіками, мовчки дивився у двері, за якими сковався директор з озброєною людиною. Він чекав, що ось за кілька секунд до кімнати повернеться Володимир Кирилович і, ніяковіючи й перепрощаючи за свою обіцянку, тихо вимовить: «Степане Івановичу, вас просять іти зараз до Депеу!...».

Завгосп уважно вислуховував Калюжного, положко зривався із місця, біг до дверей, зупинявся й знову біг до Калюжного.

Микола Гнатович, замдиректора у справі навчальній, мабуть, почував себе не зовсім добре. Він сидів сам остононь від усіх, часто обертається на завзяті, що вже переходили міру пристойності, сперечання в кутку й неспокійним поглядом зупинявся на підсумкові ревізії-

ного акту, що показував 2870 крб. 15 копійок. І лише одна товаришка Моторошна ще сиділа на своєму місці й водила нервово олівцем по протоколу засідання. Вона не виявила ні задоволення, ні жаху і тільки, видимо, нервувала з того, що їй так нагло перебили запальну промову. Але, коли в кутку, де зараз була вже більшість членів засідання, знявся неймовірний галас, Моторошна підвела голову і, зустрівшись поглядом із Миколою Гнатовичем, вмить скочила з свого місця. Вона глянула в куток, де зожною миттю здіймався все більший галас, і, вдаривши кулаком по столі, голосно почала:

— Я не скінчila!..—Микола Гнатович упіймав на собі її суворий погляд і легко підвівся на стільці.

— Я хотіла сказати, що справа тут не в товарищеві Курочці. Його ми прекрасно знаємо. Справа в тому, що не Курочка, а ви, Миколо Гнатовичу, відповідаєте за все. Ви, а не Курочка, керуєте навчальною частиною технікуму. Ви маєте справи з педагогами. Ви повинні зрозуміти, що чотириста студентів загнали п'ятсот п'ятдесят книжок, а п'ятнадцять педагогів—двісті п'ятдесят книжок. Ви розумієте, що тут робиться? Бачите тепер, хто тут виною? Ви, чи Курочка?—запитала вона сувро.

Микола Гнатович неспокійно засовався на стільці, підвівся й тихо, ледве чутно, вимовив:

— Звичайно, я... я погоджується, товаришко.

Степан Іванович зиркнув з-під лоба на Миколу Гнатовича, боязко перекинув очі на Моторошну і, звертаючись виключно до себе, тихенько прошепотів:

— Бач, як вона вміє туману напускати. Змовилися, а тепер ще й сміються...

— Це добре,—полегшено вимовила Моторошна.—Добре, що ви сами погоджуєтесь,—подтвердила вона і, зараз помітивши, що її ніхто, окрім Миколи Гнатовича та Степана Івановича, не слухає, схвильовано кинулася в куток.

— Ви тут даремно галас здіймаєте,—гук нула роздратовано Моторошна.—Хто вам повірить, що тільки Курочка виною?—налетіла Моторошна на вчителя співів.

— А хто ж?—визвірився на неї Калюжний, широко ображений з того, що Моторошна починала руйнувати важко здобуті ним позиції.

— Хто? — перепитала Моторошна.—Ваші студенти. Ви! Це люди, що не вміють берегти й цінити книжки.

— Я ж про це й казав,—вихватився Калюжний.

— Казав!—перебила його Моторошна.—Ви все на Степана Івановича звалили. Він, мовляв. Він усьому виною... Ви і ваші товариши, Микола Гнатович та його п'ятнадцять педагогів—ось хто виною. От кого слід тягти до відповідальності! Вони шкідники, а не

Степан Іванович!—захвилювалася Моторошна й на цьому змовкла.

Мар'я Івановна незрозуміло перезиралася із Мироном Яковичем. Калюжний із вчителем співів шепотіли й про щось поспішно умовлялися, завгосп часто поправляв сині окуляри й нервово ходив із кутка в куток.

Степан Іванович, похилившись, нерухомо сидів на стільці й загадково дивився на Моторошну. Микола Гнатович не сходив із свого місця, і, не здіймаючи погляду від підсумку ревізійного акту, відчуєав, як нестерпно боляче муляв він йому очі.

Але ось двері знову розчинилися, з них хутко вийшов Володимир Кирилович і, дійшовши свого крісла, поважно сів. Постать його не виявляла ні тривоги, ні розачарування. Лише загадкова, швидше—іронічна, усмішка блукала на його виразних губах.

Раптом блиснула яскрава, електрика, і чорні тіні враз, як і з'явилися, зникли з кутків.

— Мене оштрафували на п'ятдесят ко- пійок...

Всі присутні зробили ледве помітний, мовчазний рух наперед і ніби заклякли в подиві.

— Я не зареєстрував радіоапарата,—усміхнувшись, пояснив Володимир Кирилович.

—

Передплачуйте газету „Пролетарська Правда“

Протягом 1928. й 1929. року передплатники
„Пролетарської Правди“ одержали безоплатно
бібліотеку з таких книжок

- Ленін. Збірник віршів і оповідань.
Г. Шчурупій. Січневе повстання. Оповідання.
П. Істраті. Косма. Оповідання.
О. Вишня. Усмішки. Гуморески.
Е. Золя. Повідь. Оповідання.
Ф. Якубовський. Силуети сучасних українських письменників.
М. Коцюбинський. Оповідання.
В. Сосюра. Де шахти на горі. Вибір поезій.
Б. Іван'єс. Потвора. Оповідання.
В. Фаворський. Радіо. Нарис.
Ш. Алейхем. Порада. Оповідання.
П. Панч. Земля. Оповідання.
А. Любченко. В берегах. Оповідання.
М. Терещенко. Країна роботи. Вибір поезій.
І. Франко. Добрий заробок. Оповідання.
І. Микитенко. Брати. Оповідання.
А. Головко. Товариші. Оповідання.
Б. Базилевич та М. Шарлемань. Київ. Нарис.
О. Слісаренко. Позолочене оливо. Оповідання.
В. Стефаник. Новина. Оповідання.
С. Щупак. Під'яремна Україна. Нарис.
А. Барбюс. В землі. Уривок з роману.
В. Еллан. Червоні зорі. Вибір поезій.
С. Васильченко. Приблуда. Оповідання.

- А. Заливчий.** Дитинство. Оповідання.
Ю. Яновський. Рейд. Оповідання.
М. Хвильовий. Легенда. Оповідання.
Я. Качура. Хтосьова родина. Оповідання.
М. Гладкий. Новий український пра-
вопис.
Л. Першомайський. В палітурні. Оповідання.
Г. Льорбер. Фосфор. Оповідання.
П. Тичина. Надходить літо. Вибір поезій.
Г. Косинка. За ворітьми. Оповідання.
К. Клебер. Барикада. Оповідання.
І. Лев. Ритми шахтьорки. Оповідання.
Донбас. Збірник віршів і оповідань.
І. Кириленко. Сергій Коваль. Оповідання.
І. Кузік. Ніагара. Вибір поезій.
Б. Коваленко. Українська пролетарська
література. Нарис.
П. Козланюк. В селі. Оповідання.
О. Копиленко. Мати. Оповідання.
Дніпрельстан. Збірник віршів і оповідань.
М. Буш. Найважливіше з містецтв. На-
рис про кіно.
М. Майський. Іспит. Оповідання.
Жовтень. Збірник віршів.
В. Чумак. Червоний заспів. Вибір поезій.
Г. Епік. Радіосаматор. Оповідання.

Цоб поповнити бібліотеку „Пролетарської Пра-
ви“, передплачуйте велику щоденну газету

„ПРОЛЕТАРСЬКА ПРАВДА“

на кожний наступний місяць.

A 530964

elib.npu.org

БЕЗПЛАТНИЙ ДОДАТОК
ГАЗЕТИ

ПРОЛЕТАРСЬКА
ПРАВДА